

Kampen om museerne

Fra forhistorie til folk

Landsudstillingen i 1909 var en gigantisk satsning for Aarhus og markerede, at byen nu var avanceret til at være Danmarks næststørste by. Det store arrangement med industri, håndværk og kultur åbnede tirsdag den 18. maj, og Peter Holm (1873-1950) var stolt og spændt. Nu skulle den unge lærers kæmpearbejde med at stable en historisk udstilling i Den gamle Borgmestergård på benene virkelig stå sin prøve. Kong Frederik 8. (1843-1912) var der, kronprins Christian (1870-1947) var der, og borgmester Ernst Drechsel (1858-1932) var der. Det samme var alt, hvad der kunne krybe og gå af honoratiores i Aarhus.

Peter Holm var imidlertid ikke blot ved at revne af stolthed, men også ved at segne af træthed. For han havde arbejdet i døgndrift for at få Borgmestergården og de historiske udstillinger klar til den store åbning. Et projekt, som den unge Holm havde arbejdet målrettet på siden 1907.

Arbejdet havde ikke været uden bryderier. For mens folkene bag Landsudstillingen konsekvent havde bakket op om Peter Holms arbejde, så havde kredsene bag Aarhus Museum (fra 1861) decideret modarbejdet projektet. Det var derfor en glad

og lettet Peter Holm, der et lille halvt år efter, da udstillingen lukkede og slukkede, kunne konstatere, at Den gamle Borgmestergård havde været en af Landsudstillingens største succeser.

Det gav blod på tanden, og Holms drøm om et permanent frilandsmuseum for byernes kulturhistorie med Den gamle Borgmestergård som museets bankende hjerte begyndte for alvor at tage form. Ambitionen var et museum, der handlede om de mennesker, der havde levet deres liv i de danske købstæder. Og vel at mærke et museum, der ikke kun var for de særligt interesserede, men for folk i almindelighed. Drømmen blev til virkelighed, da Holm fem år efter, i 1914, kunne åbne det museum, der i løbet af få år udviklede sig til Den Gamle By.

Peter Holms planer stødte mod det dengang herskende museumssyn, der insisterede på forhistorien – tiden før skriftlige kilder – og videnskaben som museernes højeste formål. Det førte til en uforsonlig konflikt, som også er afsættet for denne bogs fortælling. En ren Aarhussag, vil nogen nok indvende. Ja, i udgangspunktet. Men den er også så meget mere. For konflikten er den mest manifesterede artikulation af den række af brudflader inden for den danske museumsverden, som for alvor tog form i årtierne omkring år 1900, og som så at sige blev indlejret i både det tankesæt og de strukturer og dilemmaer, der siden har præget museerne i Danmark. Skal museerne handle om ting eller om mennesker? Er den fjerne forhistorie vigtigere end den tid, folk kan huske? Skal museerne henvende sig til forskere eller til almindelige mennesker? Og hvem skal egentlig bestemme, hvad museerne skal være?

Som sådan er kampen om Den gamle Borgmestergård afsættet for en mere generel skildring af de danske kulturhistoriske museers historie. Altså

ikke så meget kunstmuseerne eller de naturhistoriske museers historie. Nej, bogen handler først og fremmest om de kulturhistoriske museers historie fra Kongens Kunstskammer, der fandt sin form midt i 1600-tallet, til dagens mangeartede museumslandskab. Men med særligt fokus på det folkelige aspekt, som siden i stadig højere grad er kommet til at kendetegne den danske museumsverden.

Det folkelige fokus er en vigtig årsag til, at museerne i Danmark tiltrækker flere og flere besøgende. I 2018 havde de kulturhistoriske museer over otte millioner gæster. Kulturmuseerne er dermed et af de absolut vigtigste vinduer til dansk identitet og historie. De mange besøgende hænger sikkert også sammen med, at flere føler et behov for at stoppe op et øjeblik. Besinde sig. Hvor kommer vi fra, og hvor er vi på vej hen? For 'nu' er som bekendt et uendeligt kort øjeblik, et midlertidigt stoppested, på vejen mellem fortid og fremtid. Det er historien, der binder det sammen, og her spiller museernes troværdighed og folkelige forankring en nøglerolle.

Fremmede øjne

At det folkelige fokus rent faktisk er karakteristisk for museerne i Danmark, understregede den katalanske journalist Lara Saiz Moya under et besøg i Den Gamle By en forårsdag i 2014. Lara Saiz Moya havde opholdt sig nogle måneder i Aarhus. Her havde hun aflagt Den Gamle By flere besøg, og med Aarhus som base havde hun besøgt kulturmuseer i Danmark, Sverige og Norge, og hun noterede sig museernes folkelige fokus som noget helt unikt.

Fremmede øjne har ofte et bedre blik for det, vi selv tager for givet, og der er ingen tvivl om, at den katalanske journalist så det unikke og særlige. For mens de museer, som Lara Saiz Moya kender andre steder fra, især lægger vægt på det exceptionelle i

form af den største kunst, de ældste objekter, mindesmærker, ja slotte, borge, kirker og i det hele taget det ekstraordinære og den historie, der handler om magten og samfundets ledende lag, så havde hun i Den Gamle By og i Skandinavien oplevet museer, der fokuserer på helt almindelige menneskers liv og historie. Endda helt op til (næsten) i dag. Samtidig havde hun bidt mærke i, at vore museer ofte er mere inviterende og formidlende over for et stort og bredt publikum.

Det folkelige fokus kan føres tilbage til oplysningsfilosofiens ideal fra slutningen af 1700-tallet om at danne og uddanne befolkningen. Og til 1800-tallets nationalromantik og behovet for at skabe identitet og sammenhængskraft i de opvoksende nationalstater. Og endelig kan man pege på den lange række af folkelige nybrud i den komplekse proces, der i årtierne omkring år 1900 gjorde danskerne til danskere og gav den brede befolkning demokratiske rettigheder, ligeværd og selvfølelse som borgere i et samfund, der var på vej til at blive moderne. En udvikling, der også satte sit markante præg på det danske sprog i form af ord som folkestyre, folketing, folkeskole, folkehøjskole, folkebibliotek, folkekirke, folkebevægelse og folkemuseer.

Den walisiske museumsmand John Williams-Davies (1949-) påpegede i en artikel fra 2009 i det britiske tidsskrift *Folk Life*, at de skandinaviske frilandsmuseer fra årtierne omkring år 1900 var noget helt særligt. For det første lagde disse museer vægt på at belyse almindelige menneskers historie. Det var aldrig set før, understregede han. Og for det andet var museernes ambition også at fortælle historien for almindelige mennesker. Det var ligefrem radikalt.

At mange museer på vore breddegrader lægger vægt på menneskene og deres historier og ikke kun

Peter Holm var 26 år yngre end konsul og museumsformand Frederik Ollendorff (1847-1918), og forskellen i deres museumssyn var mindst lige så stor. For Ollendorff var det forhistorien og den enkelte museumsgenstand, der var det centrale, mens det for Peter Holm var den nære fortid og fortællingen herom. Fotos fra ca. 1910.
|| Den Gamle By

på deres ting, på museumsgenstandene, er et særtræk, der ikke er mere end godt 100 år gammelt. Og i datidens brydninger mellem forskellige museums-ideer var det på ingen måde sikkert, at netop dette særtræk skulle vise sig at få så stærkt et gennembrud, at det ligefrem blev noget, udefrakommende ville bide mærke i. Pointen kan illustreres ved at fortælle historien om den voldsomme, ja ligefrem uforsonlige konflikt, som prægede Den Gamle Bys formative år fra 1907 til 1914.

Striden

Manden i centrum for konflikten var Peter Holm, der var født den 14. maj 1873 i en aarhusiansk håndværkerfamilie. I 1891 tog han eksamen som lærer, og i 1898 blev han også translator i engelsk. Om en akademisk uddannelse blev der aldrig tale. Fra sin tidlige ungdom nærrede Peter Holm en dyb interesse for sin by og dens historie, og han var bekymret over, hvor uimodståeligt udviklingen forandrede gader, torve og bymiljøer, som han kendte som

sin egen bukselomme, og som han huskede i alle detaljer. Han rejste meget og havde besøgt mange udenlandske museer, og da han ovenikøbet var en arbejdsom, praktisk og løsningsorienteret mand, var der brug for ham i flere sammenhænge.

I 1907 blev Peter Holm indvalgt som medlem af Aarhus Museums bestyrelse. Samme år blev han involveret i arbejdet med Landsudstillingen, der skulle løbe af stablen i 1909. De to ting kom til at hænge tæt sammen – omend under meget forskellige vilkår.

Museet i Aarhus var stiftet i 1861 som et af de første museer uden for hovedstaden. Museets fokus var forhistorien, mens de senere århundreder, for ikke at tale om almindelige menneskers historie, slet ikke nød samme bevågenhed. Det var denne sekundære samling fra nyere tid, Peter Holm fik ansvaret for, da han i 1907 blev medlem af bestyrelsen.

Fra Landsudstillingen var der også bud efter den unge lærer, da man pegede på ham som den, der kunne stå i spidsen for udstillingens historiske indslag. Som sine forbilleder, de store verdensudstillinger (den første fandt sted i London i 1851), skulle Landsudstillingen nemlig ikke kun se fremad, den skulle også se tilbage.

Som ramme for den historiske udstilling fik Holm kig på Den Secherske Gård, der netop var blevet solgt til en tømrermester med nedrivning for øje. Den store renæssancegård var opført i 1597 og lå ved Immervad i byens hjerte. Den havde i tidens løb været ejet af flere Aarhusborgmestre. Peter Holm gav den derfor navnet Den gamle Borgmestergård. Ideen var at flytte gården til arealet for Landsudstillingen og installere den med udstillinger og interiører, som kunne vise byens og borgernes historie siden renæssancen i tiden omkring 1600.

Allerede her fornemmer man den idé, der med

tiden skulle blive til Den Gamle By. I januar 1908 bevilgede bestyrelsen for Aarhus Museum 1.000 kr. til at erhverve Borgmestergården, mod at museet blev ejer af bygningen efter Landsudstillingen. Komiteen for Landsudstillingen bevilgede et tilsvarende beløb. Købet var en realitet.

På det tidspunkt blev de museumspolitiske skillelinjer trukket meget skarpt op i bestyrelsen for Aarhus Museum. Striden drejede sig om, hvorvidt det var seriøst og fagligt acceptabelt at flytte Den gamle Borgmestergård og bruge den som ramme om den historiske udstilling på Landsudstillingen. ”Imitation” og noget ”forbandet Skidt” lød det fra den konservative fløj med museets formand, konsul og købmand Frederik Ollendorff i spidsen. Bestyrelsesformanden var her et ekko af sit museumspolitiske forbillede, direktøren for Nationalmuseets første afdeling, videnskabsmanden og arkæologen Sophus Müller (1846-1934), der insisterede på hovedstadsmuseernes overhøjhed, forhistoriens forrang og videnskaben som museernes højeste formål.

Over for denne konservative fløj stod – ud over naturligvis Peter Holm – også arkitekt Hack Kampmann (1856-1920). Kampmann var i 1892 blevet udnævnt til kongelig bygningsinspektør med base i Aarhus, og fra 1896, og frem til han forlod byen i 1908, var han også medlem af Aarhus Museums bestyrelse. Peter Holm blev dertil støttet af sin gode ven Christian Axel Jensen (1878-1952), der var bindingsværksekspert og ansat ved Nationalmuseets anden afdeling. I sin omfattende korrespondance med venen Chr. Axel Jensen fortæller Peter Holm udførligt og uden omsvøb – ja, man må sige rå for usødet – om konflikterne med bestyrelsens konservative fløj. I et brev dateret den 29. september 1908 skrev han om ”et stormende bestyrelsesmøde”

i Aarhus Museum. Emnet for mødet var – igen igen – Borgmestergården. På mødet erklærede konsul Ollendorff, at Peter Holm og hans støtter på ingen måde skulle regne med at kunne overtage gården, når udstillingen var ovre.

”Nej, vi måtte hugge den til pindebrænde og derved se at få så meget ind som muligt af de 1.000 kr., vi havde været dumme nok til at sætte i den”.

Sådan citerede Peter Holm formanden for museets bestyrelse. Ifølge Holm understregede Ollendorff sine ord med at pointere, at ”Sophus Müller ikke ville synes om den slags kunster”.

Så tog arkitekt Hack Kampmann fat, og han lagde ikke fingrene imellem ifølge Peter Holm:

”Ollendorff, De er et forbenet, gammelt rokkeho’de, det er, hvad De er! Her har vi den største sag for, som museet i hele sin levetid har befattet sig med, og så nøjes De ikke med skamfuld at tie stille, da det er ting, De ikke har begreb om, men forsøger på at spænde ben for dem, der vil gøre et arbejde for museet. Føj, De skulde skamme Dem”.

Ifølge Peter Holms referat svarede Ollendorff: ”Ja, men jeg går sgu også min vej!”, hvortil Kampmann replicerede:

”Ja, gå bare, De er jo værre end den værste [...]. De skal holde Deres næse fra det, der går over Deres forstand, og De skal navnlig ikke gøre dén ked af det, der kommer med god vilje til at gøre et godt arbejde”.